

پیروزی در جنگ نرم: مطالعه عمیق اندیشه رهبر جمهوری اسلامی

ایران

سید حسین سجادیان^۱

چکیده:

هدف این پژوهش توصیف و نظم دهی مفهومی جنگ نرم در اندیشه رهبر معظم انقلاب اسلامی ایران، آیت‌الله خامنه‌ای است. روش انجام این پژوهش کیفی و از نوع نظریه زمینه‌ای (داده بنیاد) است. طراحی الگوی «نظام‌مند» اندیشه رهبر انقلاب اسلامی ایران با محوریت جنگ نرم و شناسایی و استخراج مفاهیم و مقوله‌های مرتبط با جنگ نرم در منظومه اندیشه‌های دفاعی رهبر انقلاب اسلامی ایران از جمله یافته‌های این پژوهش است. بر اساس نتایج این پژوهش جنگ نرم در اندیشه رهبر انقلاب اسلامی دارای شرایط زمینه‌ای خاصی است و در بستر و عرصه‌ای با ویژگی‌های منحصر به فرد به وقوع می‌پیوندد. این جنگ گسترده و عمیق و تمام‌عیار، وسیع و تمام‌نشدنی است. در این عرصه عوامل انسانی متنوع حضور دارند و جنگ نوین به صورت نرم صورت می‌گیرد و متفاوت و خطرناک‌تر از جنگ سخت است. از نگاه ایشان در عرصه جنگ نرم پیروزی مقطعی است و دفاع در این عرصه مقدس است. دشمن به ظاهر بزرگ در این زمینه تلاش فراوانی انجام می‌دهد و بودجه هنگفت صرف می‌کند و تلاش فراوان انجام می‌دهد. جنگ نرم در واقع جنگی فکری است که در زمینه دنیوی انجام می‌شود و در عرصه واقعی دشمن ضعیف است و باید توجه داشت که عرصه ظریف، مهم و حیاتی جنگ نرم مستلزم توانایی و هوشیاری بیشتر است. به منظور مقابله با جنگ نرم باید راهبردهای گوناگونی اتخاذ نمود. در این عرصه ضمن ارتقاء آمادگی، اتخاذ راهبرد تهاجمی و رویکرد نرم، به کارگیری نیروی انسانی کارآمد و بصیرت افزایی باید به افزایش قدرت فرهنگی، روانی، تبلیغاتی و سیاسی، علمی، معنوی و اعتقادی، دفاعی و نیز به کارگیری ابزارهای مؤثر توجه و عنایت ویژه‌ای داشت. در عرصه جنگ نرم رسانه‌ها می‌توانند به عنوان شرایط مداخله‌گر بر راهبردهای کنش و واکنش اثر بگذارند و راهبردها را در زمینه جنگ نرم سهولت بخشند و یا آن را محدود و مقید سازند. پیامد و حاصل و نتیجه کنش‌ها و واکنش‌ها در عرصه مقابله با پدیده جنگ نرم، پیروزی در جنگ نرم است. این پیامد در واقع نتیجه‌ای است که در اثر اتخاذ راهبردها پدیدار می‌شود.

واژه‌های کلیدی: جنگ نرم، قدرت نرم، شبیخون فرهنگی، ناتوی فرهنگی

۱. دانش‌آموخته دکتری علم اطلاعات و دانش‌شناسی (نویسنده مسئول)، sajadian@iamu.ac.ir

مقدمه

جنگ ایران و عراق (۱۳۵۹-۱۳۶۷) یا دفاع مقدس، منازعه‌ای بسیار بزرگ، مهم و دشوار برای جمهوری اسلامی ایران بود که قدرت و هوشمندی انقلاب اسلامی ایران و ارزش‌هایش را نه تنها در مقابل صدام حسین، دیکتاتور عراق، بلکه در مقابل ایالات متحده و نیروهای امپریالیسم غرب می‌آزمود و محک می‌زد. جمهوری اسلامی، با سامان‌دهی منابع اقتصادی و نظامی و جنگیدن و بیرون راندن عراق متجاوز، که از حمایت غرب و کشورهای عرب به اصطلاح حاشیه خلیج برخوردار بود، به جهان نشان داد که انقلاب و ارزش‌های آن با فشار اقتصادی و نیروی نظامی شکست نمی‌خورد و مغلوب نمی‌گردد.

جمهوری اسلامی ایران، پس از انقلاب اسلامی و نیز پس از آنکه کهنه سربازان از خط مقدم بازگشتند، ارزش‌های انقلابی و اسلامی را که برای آن جنگیده بودند در معرض هجوم دشمن دید. سلاح دشمن دیگر تحریم‌های اقتصادی و سلاح‌هایی با فناوری بالا نبود، بلکه ایده‌های فرهنگی و سیاسی را در برمی‌گرفت. اهداف دشمن دیگر فقط اقتصادی یا نظامی نبود، بلکه قلب‌ها و اذهان مردم ایران، علی‌الخصوص جوانان مورد هجوم دشمن قرار داشت. جمهوری اسلامی ایران پس از جنگ، تلاش کرد تا زبانی را برای بیان روشن و واضح ماهیت این تهدید بیابد و آن را «هجوم فرهنگی»، «شیخون فرهنگی»، «ناتوی فرهنگی» نامید. در اواخر سال ۱۳۷۹، رهبر و فرماندهی کل قوا، آیت‌الله خامنه‌ای و برخی دیگر یک اصطلاح واحد را برای این درگیری و تقابل به کار بردند: «جنگ نرم»^۲. در حالی که اصطلاح جنگ نرم برخی وقت‌ها به صورت غیردقیق یا تبلیغاتی به کار برده می‌شود، به طور بحث‌برانگیزی حاکی از درگیری و تقابلی عمیق است که ریشه در تاریخ مدرن و معاصر ایران دارد. جنگ نرم به عنوان یک درگیری و تقابل، با استفاده از بعد «قدرت»^۳ نرم^۴ که توسط پژوهشگر روابط بین‌الملل جوزف نای^۴ ابداع گردید، می‌تواند بهتر درک شود.

^۲ Soft War

^۳ Soft Power

^۴ Joseph Nyes

بر طبق نظر نای، «قدرت نرم توانایی گرفتن چیزی که می‌خواهید، از راه جذب و ترغیب به‌جای تهدید و تطمیع است. هنگامی که قادرید کاری کنید که دیگران آنچه را بخواهند که شما می‌خواهید، آنگاه دیگر نیازی به خرج چماق و هویج بیشتر برای حرکت آن‌ها در مسیر شما وجود ندارد» (نای، ۲۰۰۴). در اینجا چماق، اشاره دارد به قدرت سخت و نیمه سخت که از قدرت نظامی و اقتصادی نشأت می‌گیرد و در مقابل هویج، مبین قدرت نرم است که از جذابیت فرهنگ، ایدئال‌های سیاسی، و خط‌مشی‌های کشور و ... نشأت می‌گیرد، چیزی که نای آن را منابع اولیه یا منبع قدرت نرم می‌نامد.

جنگ نرم به‌صورت خاص، استفاده از ابزارهای قدرت نرم از سوی دشمنان در مقابل ایران است که می‌تواند چالش‌های امنیتی برای جمهوری اسلامی ایجاد نماید و آن را مجبور به واکنش نماید. مهم‌ترین چالش جنگ نرم می‌تواند این باشد که بخش بزرگی از جمعیت ایران، برخلاف ارزش‌های اسلامی و ایرانی که حکومت بر مبنای آن تأسیس گردید، جذب ایدئال‌های سیاسی، جنبه‌های کلیدی و مهیج فرهنگی دشمنان شوند و اختلاف فاحش میان نظام‌های فرهنگی و اعتقادی جمهوری اسلامی و بخش‌های بزرگی از جمعیت شروع به وزیدن کند. در چنین حالت اگر رویکرد جمهوری اسلامی ایران برای مواجهه با تهدیدات جنگ نرم از جمله تهدیدات امنیتی، بیشتر جنبه سخت داشته باشد و از به‌کارگیری ظرفیت جامعه ایرانی برای خلق منابع قدرت نرم بومی عاجز گردد، این رویکرد به‌ناچار به کاهش توان بازدارندگی منجر می‌گردد.

بیان مسئله

طبق اصل یک‌صد و یکم قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران (۱۳۵۷)، از جمله وظایف و اختیارات رهبر عبارت از تعیین سیاست‌ها کلی نظام جمهوری اسلامی ایران پس از مشورت با مجمع تشخیص مصلحت نظام و نظارت بر حسن اجرای سیاست‌های کلی نظام، فرماندهی کل نیروهای مسلح و اعلام جنگ و صلح و بسیج نیروها است. رهبر انقلاب اسلامی ایران آیت‌الله خامنه‌ای پس از دوران دفاع مقدس طی سال‌های متممادی پی‌درپی در خصوص جنگ نرم هشدار داده‌اند و دغدغه‌های اصلی خود در این حوزه را در قالب کلیدواژه‌های جنگ نرم، استحاله فرهنگی، ناتوی فرهنگی، شبیخون فرهنگی و غیره برای جلوگیری از ایجاد شکاف بین ملت و دولت و تحقق اهداف دشمن مطرح

کرده‌اند.

با توجه به خطرات و آسیب‌های جدی جنگ نرم و با عنایت به اینکه اندیشه رهبر انقلاب اسلامی ایران در حوزه جنگ نرم به‌طور کامل و عمیق تبیین نگردیده است، بنابراین نگارنده جهت رفع این خلأ، به مسئله جنگ نرم در اندیشه رهبر و فرماندهی کل قوا، آیت‌الله خامنه‌ای می‌پردازد و با استفاده از بیانات، سخنرانی‌ها، خطبه‌ها، مصاحبه‌ها و دیدارهای ایشان، شاخصه‌های و وجوه اصلی جنگ نرم را شناسایی و معرفی خواهد کرد. هدف اصلی پژوهش پیش‌رو، توصیف و نظم‌دهی مفهومی جنگ نرم در اندیشه رهبر انقلاب اسلامی ایران، آیت‌الله خامنه‌ای است. در این پژوهش به این پرسش که الگوی نظام‌مند اندیشه رهبر انقلاب اسلامی ایران، آیت‌الله خامنه‌ای با محوریت جنگ نرم از چه بخش‌ها و ارکانی تشکیل شده است، پاسخ خواهیم داد.

ادبیات پژوهش

جوزف نای برای نخستین بار مفهوم قدرت نرم را در اواخر سال ۱۹۸۰ مطرح نمود (نای، ۱۹۹۰) در نگاه نای، قدرت توانایی تأثیر بر رفتار دیگران برای دستیابی به نتایج مدنظر است. راه‌های گوناگونی برای این منظور وجود دارد: «می‌توانید با تهدید آن‌ها را مجبور کنید، می‌توانید با پول تطمیعشان کنید، یا می‌توانید با جذب و ترغیب (حتی به‌رغم میل باطنی) کاری کنید تا آنچه را شما می‌خواهید، بخواهند و مردم را بجای تهدید و زور، جذب نمایید». نای (۲۰۰۴) مثال‌هایی را از قدرت نرم ایالات متحده آمریکا ذکر می‌کند و ابراز می‌دارد که دیدن شبکه‌های ماهواره و فیلم‌های آمریکایی توسط جوانان ایرانی در خلوت‌خانه‌ها نمونه‌ای از قدرت نرم ایالات متحده به شمار می‌رود. از نگاه نای هنگامی که می‌توانید دیگران را وادار نمایید تا ایدئال‌های شما را ستایش کنند و آنچه را شما می‌خواهید بخواهند، دیگر مجبور نیستید که چماق و هویج بیشتری را برای راهبردی آن‌ها در مسیر موردنظر خود خرج کنید.

قدرت نرم می‌تواند با قدرت سخت، که به‌کارگیری تهدید و تطمیع است، مغایر باشد قدرت نرم می‌تواند نه‌تنها توسط حکومت‌ها، بلکه توسط تمام بازیگران سیاست جهانی، از قبیل سازمان‌های غیردولتی یا مؤسسات بین‌المللی بکار رود (نای، ۲۰۰۴). قدرت نرم ضمناً به‌عنوان چهره دوم قدرت نیز در نظر گرفته می‌شود که به‌طور غیرمستقیم به شما

اجازه می‌دهد تا نتایج مدنظر را به دست آورید قدرت نرم یک کشور، طبق نظر نای، مبتنی بر سه منبع است: فرهنگ (در مواردی که برای دیگران جذاب است)، ارزش‌های سیاسی (هنگامی که در داخل و خارج مورد انتظار باشد) و خط‌مشی‌های خارجی (هنگامی که در نگاه دیگران مشروع و اقتدار اخلاقی داشته باشد) (نای، ۲۰۱۱). یک کشور ممکن است به نتایج مدنظر خود دست پیدا کند به خاطر اینکه سایر کشورها- ارزش‌های آن را می‌ستایند، از سرمشق‌های آن تقلید می‌کنند، و موفقیت آزادی آن را می‌ستایند- می‌خواهند به دنبال آن باشند با این احساس و دریافت، همچنین مهم است که برنامه‌ای را تنظیم نمود و سایرین را در سیاست جهانی جذب نمود، نه فقط با نیروی تهدید نظامی یا تحریم‌های اقتصادی آن‌ها را به تغییر وادار نمود این قدرت نرم- وادار کنید دیگران را که نتایجی را بخواهند که شما می‌خواهید (مدنظر دارید)- مردم را بجای تهدید، جذب نمود (نای، ۲۰۰۴). از نگاه نای منابع قدرت نرم دارای‌هایی هستند که جذبه و کشش تولید می‌کنند و اغلب منجر به رضایت و موافقت می‌شوند نای بیان می‌کند که اغوا و فریفتگی همواره مؤثرتر از تهدید و اجبار است و بسیاری از ارزش‌ها مانند دموکراسی، حقوق بشر، و فرصت‌های فردی شدیداً فریبنده‌اند.

در کتاب آینده قدرت (۲۰۱۱)، نای می‌گوید که قدرت نرم مفهومی توصیفی است، بنابراین قدرت نرم می‌تواند برای اهداف زشت و شنیع بکار گرفته شود هیتلر، استالین، مائو همگی میزان زیادی از قدرت نرم را در برابر چشمان همکاران خود به کار بردند، اما خوبی به بار نیاورد الزاماً پیچاندن مغزها بهتر از پیچاندن بازوها نیست. قدرت نرم با تئوری روابط بین‌الملل رئالیسم در تضاد نیست قدرت نرم شکلی از آرمان‌گرایی یا لیبرالیسم نیست قدرت نرم فقط شکلی از قدرت است، راهی برای کسب نتایج مدنظر(نای و جوزف اس. نای، ۲۰۱۱) ^۵.

ایده جنگ نرم طی سه دهه اخیر در بیانات گوناگون رهبر انقلاب اسلامی ایران، آیت‌الله خامنه‌ای و در زمان‌های گوناگون مطرح گردیده است و به نظر می‌رسد که استدلال مخالف نظریه قدرت نرم جوزف نای باشد (غلامزاده^۶، ۲۰۱۵). ایشان پس از دوران دفاع مقدس مهم‌ترین راهبرد دشمن علیه جمهوری اسلامی را در قالب مفاهیمی همچون تهاجم فرهنگی، یورش فرهنگی، ناتوی فرهنگی و درنهایت جنگ نرم معرفی و تبیین نموده‌اند و در مورد ضرورت شناخت و آگاه‌سازی جامعه، و نخبگان و دانشگاهیان کشور و افزایش قابلیت‌ها و توان مقابله و پیش‌دستی تأکید داشته‌اند. ایده‌ای که به نظر می‌رسد استدلال مخالف نظریه قدرت نرم جوزف نای باشد (غلامزاده^۷، ۲۰۱۵).

در این پژوهش منظور از اندیشه، تفکر و یا تأمل رهبر انقلاب اسلامی ایران، آیت‌الله خامنه‌ای درباره جنگ نرم است که در قالب بیانات و مکتوبات ایشان آمده است و منظور از جنگ نرم هر نوع عملیاتی است که در اندیشه دفاعی رهبر انقلاب اسلامی ایران جامعه یا گروه خاصی را هدف قرار می‌دهد و بدون جنگ نظامی یا نیروی سخت حریف را به آشفتگی یا شکست می‌کشاند.

با توجه نوع و روش‌شناسی، بررسی پیشینه پژوهش پس از جمع‌آوری داده‌ها و تحلیل آن انجام خواهد شد. توصیه به بررسی نکردن زود هنگام پیشینه پژوهش بیشتر به آن دلیل است که پژوهشگر در هنگام تحلیل داده‌های خود پذیرای ایده‌های جدید باشد. به عبارت دیگر با توجه به اینکه که در تجزیه و تحلیل داده‌ها از نظریه داده بنیاد استفاده شده است، بنابراین کدها، مفاهیم و مقوله‌های حاصل تجزیه و تحلیل‌های پژوهشگر است، نه خواندن زود هنگام پیشینه کارهای مشابه که این کار مخالف هدف یک نظریه داده بنیاد است.

روش‌شناسی

فلسفه این پژوهش بر پایه پارادایم تفسیری است. رویکرد پژوهش به توسعه تئوری، استقرایی و به دنبال نظریه‌سازی است. انتخاب روش‌شناختی مدنظر کیفی است و

۶ Gholamzadeh

۷ Gholamzadeh

راهبرد انتخابی تئوری داده بنیاد (زمینه‌ای) است. افق زمانی این پژوهش مقطعی است و تکنیک‌ها و فرایندهای عبارت از کلیه مکتوبات، سخنرانی‌ها و یادداشت‌های رهبر انقلاب اسلامی ایران است که از سال ۱۳۶۷ تا پایان ۱۳۹۶ در قالب‌ها گوناگون متن، فیلم و صدا از طریق تارنمای رسمی ایشان قابل دسترسی است. در نظریه زمینه‌ای، نمونه‌گیری توسط ظهور مفهومی و نه طرح پژوهش پیش می‌رود و به‌وسیله کفایت نظری و نه طرح پژوهش محدود می‌شود.

با توجه به انتخاب نظریه‌پردازی داده بنیاد، برای هدایت نظریه‌پردازی رهیافت نظام‌مند گزینش گردید. در این پژوهش، به تولید فهمی از فرایند جنگ نرم مبادرت ورزیده می‌شود و زنجیره‌ای از کنش‌ها و برهم‌کنش‌ها بین افراد و وقایع مربوط به موضوع جنگ نرم را شامل خواهد شد (کرسول^۸، ۲۰۰۹). داده‌هایی که توسط پژوهشگر برای تشریح فرایند جنگ نرم جمع‌آوری می‌شود، شامل بیانات و مکتوبات رهبر انقلاب اسلامی ایران، آیت‌الله خامنه‌ای است و تصمیمات خاص نمونه‌برداری در خلال پژوهش شکل خواهد گرفت (استراوس و کربین، ۱۳۹۲). ضمناً آشکالی از جمع‌آوری داده‌ها انتخاب می‌شود که متون و تصورات مفیدی را در راستای تولید یک نظریه به دست خواهد داد، به‌عبارت‌دیگر نمونه‌برداری ارادی و متمرکز بر تولید یک نظریه است. در نظریه زمینه‌ای، نمونه‌گیری توسط ظهور مفهومی و نه طرح پژوهش پیش می‌رود و توسط کفایت نظری و نه طرح پژوهش محدود می‌شود. در این پژوهش کدگذاری داده‌ها به صورت کدگذاری باز، کدگذاری محوری و کدگذاری انتخابی انجام می‌گیرد. کدگذاری باز، فرایند تحلیلی است که از طریق آن، مفاهیم شناسایی‌شده و ویژگی‌ها و ابعاد آن‌ها در داده‌ها کشف می‌شوند (کرسول، ۲۰۰۹) در این مرحله مقوله‌های اولیه اطلاعات در خصوص جنگ نرم، به‌وسیله بخش‌بندی اطلاعات شکل می‌گیرد. در اینجا لازم به ذکر است که نظریه‌ها نمی‌توانند با پیشامدها یا فعالیت‌های واقعی، آن طوری که مشاهده یا گزارش شده و جز داده‌های خام محسوب می‌شوند، ساخته شوند پیشامدها، وقایع و اتفاقات، به‌عنوان نشانه‌های بالقوه پدیده در نظر گرفته‌شده، یا تحلیل می‌شوند و بدین‌سان برچسب مفهومی دریافت می‌کنند بنابراین مفاهیم، واحدهای پایه‌ای یا خرد تحلیل هستند؛ زیرا

از تصویر ذهنی و مفهوم‌سازی از داده‌هاست که نظریه شکل می‌گیرد نه به‌تنهایی از خود داده‌های واقعی. مقوله‌ها، در مقایسه با مفاهیم، انتزاعی‌تر بوده و سطحی بالاتر را نشان می‌دهند آن‌ها از طریق همان فرایند تحلیلی انجام مقایسات برای برجسته‌سازی شباهت‌ها و تفاوت‌ها، که در سطح پایین‌تر برای تولید مفاهیم استفاده شد، تولید می‌شوند مقوله‌ها، شالوده‌های ساختن نظریه هستند و ابزاری فراهم می‌کنند که به‌وسیله آن نظریه می‌تواند یکپارچه شود. ویژگی‌ها در نظریه زمینه‌ای، زیر مقوله‌هایی از نوع کدهای باز است که وظیفه ارائه جزئیات بیشتر در مورد هر مقوله را دارا است. لازم به ذکر است در این پژوهش تنها نکات و مضامین کلیدی کدگذاری می‌شود. کدگذاری محوری، فرایند ربط دهی مقوله‌ها به زیر مقوله‌ها، و پیوند دادن مقوله‌ها در سطح ویژگی‌ها و ابعاد است. این کدگذاری، به این دلیل محوری نامیده شده است که کدگذاری حول محور یک مقوله تحقق می‌یابد در این مرحله یک مقوله مرحله کدگذاری باز انتخاب خواهد شد و در مرکز فرایندی که در حال بررسی است (به‌عنوان پدیده مرکزی) قرار می‌گیرد و سپس، دیگر مقوله‌ها را آن ربط داده می‌شود این مقوله‌ها عبارت‌اند از: شرایط علی، راهبردها، شرایط زمینه‌ای و مداخله‌گر، و پیامدها این مرحله مشتمل بر ترسیم یک نمودار است که الگوی کدگذاری نامیده می‌شود الگوی کدگذاری، رابط فی‌مابین شرایط علی، راهبردها، شرایط زمینه‌ای و مداخله‌گر و پیامدها را نمایان می‌کند (کراسول، ۲۰۰۹). کدگذاری انتخابی، فرایند یکپارچه‌سازی و بهبود مقوله‌ها است تا نظریه شکل بگیرد. در این بخش پژوهشگر، یک نظریه از روابط بین مقوله‌های موجود در کدگذاری محوری به نگارش درمی‌آورد. در پایان پالایش و اعتبارسنجی نظریه انجام می‌گردد. هنگامی که طرح نظری شکل گرفت، پژوهشگر به پالایش نظریه، هرس اضافات آن و پر کردن مقوله‌های نازپرورده می‌کند. سرانجام، اعتبارسنجی نظریه با مقایسه آن با داده‌های خام یا باعرضه آن به پاسخگویان و دریافت نظر آن‌ها انجام می‌گیرد. نظریه‌ای که پایه در داده‌ها دارد باید قابل تائید توسط شرکت‌کنندگان باشد.

تمرکز نمونه‌گیری و میزان حجم نمونه از جامعه آماری، همان‌طور که پیش‌تر نیز اشاره شد، برحسب نوع کدگذاری‌ای که به کار می‌بریم (باز، محوری) تغییر می‌کند هر چه پژوهش پیش‌تر می‌رود، نمونه‌گیری هدف‌دارتر و متمرکزتر می‌شود نمونه‌گیری تا زمانی که تمامی مقوله‌ها اشباع شوند، ادامه می‌یابد اشباع بدین معنی است که هیچ داده تازه

و مهمی به دست نیاید و مقوله‌ها به خوبی از لحاظ ویژگی‌ها و ابعاد پرورده شده باشند

یافته‌ها

در این پژوهش به منظور نیل به اعتبار یا روایی بر اساس پیشنهاد کرسول (۱۴۰۲) دو راهبرد اتخاذ گردید: ۱. کنترل بیرونی پژوهش از طریق داوری یا گزارش شخص ثالث؛ ۲. داوران بیرونی که از بیرون فضای پژوهش را زیر نظر گرفتند و مشخص نمودند که آیا یافته‌ها، تفاسیر و نتایج توسط داده‌ها پشتیبانی می‌شوند یا خیر.

برای افزایش پایایی نیز سه اقدام بر اساس نظر کرسول (۱۴۰۲) انجام گردید: ۱. یادداشت برداری مفصل و دقیق سرصحنه؛ ۲. کدگذاری ناشناس به کمک کدگذاری که جزو تیم پژوهش نبودند؛ ۳. آنالیز داده‌ها به کمک افراد ناشناس و رایانه به طوری که دیدگاه‌های مجریان پژوهش اثری در تحلیل داده نداشته باشد.

برای پاسخ به پرسش اصلی این پژوهش و ترسیم الگوی نظام‌مند اندیشه رهبر انقلاب اسلامی ایران، آیت‌الله خامنه‌ای با محوریت جنگ نرم، مفاهیم و مقوله‌های مرتبط شناسایی و استخراج گردید و پس از آن بخش‌های و ارکان اندیشه ایشان با محوریت جنگ نرم در قالب نمودار ۱ ترسیم شد. مفاهیم به تعداد ۴۰۲ مورد از طریق گزاره‌های منتخب از متن بیانات و مکاتبات رهبر جمهوری اسلامی ایران به همراه منابع شناسایی و استخراج شد. مقوله‌ها نیز به تعداد ۴۶ مورد که از مرحله کدگذاری باز انتخاب گردید (کدگذاری انتخابی) در مرکز فرایندی که در حال بررسی است (به‌عنوان پدیده) قرار گرفت و سپس، دیگر مقوله‌ها به آن ربط داده شد. نمونه‌ای از کدگذاری انتخابی در جدول ۱ نشان داده شده است.

جدول ۱- نمونه‌ای از مقوله‌ها و شناسه مفاهیم استخراج شده

مقوله	شناسه
عملیات اقتصادی	R۳۶۱, R۳۶۲, R۳۶۳, R۳۶۴, R۳۱۴, R۳۷۵, R۳۰۵
عملیات تبلیغاتی	R۳۸, R۷۳, R۳۰۷, R۳۳۸, R۳۶۸
عملیات روانی	R۲۸, R۱, R۳, R۴, R۵, R۷, R۱۸, R۱۹, R۲۰, R۲۱, R۲۲, R۲۳, R۲۵, R۲۶, R۲۷, R۲۳, R۲۴, R۲۷, R۲۹, R۵۲, R۵۳, R۵۴, R۵۵, R۵۶, R۶۷, R۶۸, R۶۹, R۷۰, R۷۱, R۷۲, R۷۴, R۷۵, R۳۰۸, R۳۰۹, R۳۱۰, R۳۱۱, R۳۱۲, R۳۱۳, R۳۲۹, R۳۳۰, R۳۳۱, R۳۳۲, R۳۳۳, R۳۳۴, R۳۳۵, R۳۳۶, R۳۳۹, R۳۴۰, R۳۴۱, R۳۴۲, R۳۴۵, R۳۴۶, R۳۴۹, R۳۷۰, R۳۷۲, R۳۷۳, R۳۷۶, R۳۷۷, R۳۷۸, R۳۷۹, R۳۸۱, R۳۸۲, R۳۸۸, R۵۱, R۱۲, R۳۵, R۳۶, R۴۳, R۳۰۳, R۳۱۶, R۳۱۷, R۳۲۸, R۳۶۱, R۳۶۲, R۳۶۳, R۳۶۴
رسانه	R۳۲۲, R۳۲۳, R۳۲۴, R۳۲۵, R۳۲۶, R۳۲۷, R۳۸۹, R۳۹۰, R۳۹۱, R۳۹۲, R۳۹۳, R۳۹۴, R۳۹۵, R۳۹۶, R۳۹۷, R۳۹۸, R۳۹۹, R۴۰۰, R۴۰۱, R۴۰۲, R۴۰۳, R۴۰۴, R۴۰۵, R۴۰۶, R۴۰۷, R۴۰۸, R۴۰۹, R۴۱۰, R۴۱۱, R۴۱۲, R۴۱۳, R۴۱۴, R۴۱۵, R۴۱۶, R۴۱۷, R۴۱۸, R۴۱۹

مقوله‌های استخراج شده بر اساس الگوی استراوس و کربین (۱۳۹۲) در قالب شرایط علی، راهبردها، شرایط زمینه‌ای و مداخله‌گر، و پیامدها قرار گرفتند.

پدیده اصلی (هسته)

مورد مطالعه و به عبارت دیگر ایده و فکر محوری این پژوهش جنگ نرم بوده است که جریان کنش‌ها و واکنش‌ها به سوی آن رهنمون شده‌اند تا آن را اداره یا کنترل کنند و یا به آن پاسخ دهند. جنگ نرم اساس و محور فرایند به شمار می‌رود. این پدیده به قدر کافی انتزاعی است و می‌توان سایر مقوله‌های اصلی را به آن ربط داد. مطابق الگوی نظام‌مند ارائه شده، در اندیشه دفاعی رهبر انقلاب اسلامی پدیده جنگ نرم عبارت از

عملیات اقتصادی، عملیات تبلیغاتی، عملیات روانی، عملیات نظامی، عملیات همه‌جانبه و تهاجم و شبیخون فرهنگی است. با نگاهی به این مقوله‌ها درمی‌یابیم که جنگ نرم پدیده‌ای چندبعدی، گسترده و همه‌جانبه به شمار می‌رود که از جنبه‌های گوناگون عملیات روانی، عملیات فرهنگی و عملیات تبلیغاتی را در برمی‌گیرد. بر اساس یافته‌ها به ترتیب عملیات روانی با فراوانی ۷۲ و عملیات همه‌جانبه و تهاجم و شبیخون فرهنگی با فراوانی ۱۱ از مهم‌ترین مقوله‌های جنگ نرم در اندیشه دفاعی رهبر انقلاب اسلامی ایران به شمار می‌روند. عملیات روانی در اندیشه دفاعی رهبر انقلاب اسلامی ایران، از طریق ایجاد تزلزل و شکاف در اتحاد، اختلاف در محاسبه طرف مقابل و از بین بردن اعتمادبه‌نفس، امید و صبر و استقامت به وقوع می‌پیوندد. ضمناً از دیدگاه ایشان اختلاف می‌تواند جنبه‌های گوناگون حزبی، سازمانی، قومی، مذهبی و نیز منطقه‌های را در برگیرد. ایجاد تردید در دل‌ها و اذهان بی‌تفاوت کردن مردم نسبت به آرمان‌ها و تبدیل فرصت‌های یک نظام به تهدید تبعیت و تحمیل محاسبه بر ذهن را از دیگر جنبه‌های عملیات روانی برمی‌شمارند. دگرگون جلوه دادن حقایق و حوادث و دورنگه داشتن مردم از عرصه جهاد و مقاومت و نیز عوض کردن اراده و محاسبات و مأیوس کردن ملت ایران و بی‌تفاوت کردن آن‌ها به آرمان‌ها و نگاه ناامیدانه از جمله دیگر روش‌ها در عرصه عملیات روانی به شمار می‌رود. در جنگ روانی نفوذ و دروغ و شایعه‌پراکنی از جمله مفاهیم تأثیرگذار به شمار می‌رود. در این نوع عملیات به روحانیون انقلابی حمله صورت می‌گیرد و کار امنیتی، روانی و سیاسی صورت می‌پذیرد. نفوذ مکر و نقشه‌کشی و نیز خدشه‌دار کردن اعتمادبه‌نفس و نیز انصراف از مقابله با دشمن و تبدیل ملت به یک ملت ضعیف و زبون و تسلیم‌پذیر شدن و براندازی خاموش و جنگ به‌وسیله سانسور و بایکوت صورت می‌پذیرد. در عملیات روانی اخلاق و ایمان، بصیرت و تقوی مردم مورد حمله قرار می‌گیرد. در نگاه رهبر انقلاب اسلامی ایران عملیات فرهنگی عملیاتی همه‌جانبه و تهاجم و شبیخون فرهنگی به شمار می‌رود. ایشان از عملیات فرهنگی با مفهوم ناتوی فرهنگی نیز یاد کرده‌اند. در عملیات تبلیغاتی که با مفاهیم جنگ و حمله تبلیغاتی نیز مطرح شده است، از طریق تبلیغات وضعیت مأیوس‌کننده، ناامیدکننده، روبه‌زوال و رو به انحطاط نشان داده می‌شود.

شرایط علی

شرایط علی که پدیده اصلی یعنی جنگ نرم را تحت تأثیر قرار می‌دهند و سبب وقوع و یا گسترش آن می‌شوند، عبارت‌اند از: از بین بردن اسلام، تسخیر اذهان و قلوب، رقیب سازی و ایجاد خطوط موازی، نفوذ و تغییر باورها، سلب مؤلفه‌های قدرت، تسلط بر کشور، از بین بردن انقلاب، براندازی نرم، استحلال فرهنگی، وادار به تبعیت کردن. بر اساس یافته‌ها در اندیشه رهبر انقلاب اسلامی ایران، از بین بردن اسلام و تسخیر اذهان و قلوب، رقیب سازی و ایجاد خطوط موازی و نفوذ و تغییر باورها مهم‌ترین مقوله‌ها از نظر شرایط علی به شمار می‌روند. مقوله *از بین بردن اسلام* در شامل مفاهیم از بین بردن ایمان عمیق دینی، انصراف جوان‌ها از نظام اسلامی و انصراف از اصل دین است. به عبارت دیگر برگرداندن جوان‌ها از دین و انهدام سنگرهای معنوی و از بین بردن اسلام و از بین بردن عفت و حیا است. *تسخیر اذهان و قلوب* به واسطه بمباران افکار و تسلط بر هویت ملت و توصیه برای وابستگی فرهنگی صورت می‌پذیرد. به عبارت دیگر توصیه همراهی با جامعه جهانی از جمله شگردهای دشمن برای تسخیر اذهان و قلوب و وابستگی هر چه بیشتر فرهنگی به شمار می‌رود. *رقیب سازی و ایجاد خطوط موازی* برای بسیج و افسران جنگ نرم و نیز جوان کشور از جمله مفاهیم تشکیل‌دهنده این مقوله هستند. *نفوذ* در مراکز تصمیم‌سازی و تصمیم‌گیری و نفوذ برای تغییر محاسبات و باورها در مردم و تغییر محاسبه‌ها در مسئولین صورت می‌پذیرد. *سلب مؤلفه‌های قدرت* می‌تواند شامل سلب قدرت فرهنگی، معنوی، سیاسی و اقتصادی و ... باشد. منظور از *تسلط بر کشور* تسلط بر فضای روحی و فکری و در نهایت تسلط به همه چیز کشور است. *تهاجم به مبانی انقلاب* به منظور *از بین بردن انقلاب* صورت می‌گیرد. *براندازی به صورت نرم* و از صحنه خارج کردن بدون درگیری نظامی و بدون خون‌ریزی و با خواست و میل خود افراد. مقوله *استحلال فرهنگی* مبین مفهوم ایجاد وابستگی فرهنگی و غرق و غوطه‌ور شدن در فرهنگ مقابل است. به عبارت دیگر انسان‌ها به‌طور کامل مسحور و مغلوب فرهنگ دیگری می‌شوند که دیگر چیزی از فرهنگ خودشان باقی نمی‌ماند. وقتی که در مورد مقوله *وادار به تبعیت کردن* سخن به میان می‌آید در واقع تمام جنبه‌های زندگی بشری مدنظر خواهد بود. تبعیت در مسائل فرهنگی، اعتقادی، سیاسی، اخلاقی و ... که اغلب تبعیتی خودخواسته و از روی شیفتگی و دل‌بستگی است.

شرایط مداخله‌گر

در اندیشه رهبر انقلاب اسلامی ایران رسانه از جمله شرایط مداخله‌گر به شمار می‌آید. رسانه می‌تواند بر راهبردهای کنش و واکنش اثر بگذارد و راهبردها را در زمینه جنگ نرم سهولت بخشد و یا آن را محدود و مقید سازد. بر اساس یافته‌ها رسانه‌ها به‌عنوان شرایط مداخله‌گر در اندیشه رهبر انقلاب اسلامی ایران جایگاه ویژه‌ای دارند و بر راهبردهای اتخاذشده در خصوص پدیده جنگ نرم تأثیر بسزایی می‌گذارند. رسانه‌ها دربرگیرنده ابزارهای گوناگون فرهنگی هستند. ابزارهای پیشرفته ارتباط که در جاهای مختلف به‌صورت فراوان و گسترده وجود دارند. این رسانه‌ها به‌صورت سنتی تلویزیون، رادیو را شامل می‌شوند و به‌صورت نوین شامل رسانه‌های دیجیتال از جمله پایگاه‌های اینترنتی، فضا مجازی ماهواره را دربرمی‌گیرند.

شرایط زمینه‌ای

بستر یا زمینه و به عبارتی مجموعه مشخصه‌های ویژه‌ای که به پدیده جنگ نرم دلالت می‌کند عبارت‌اند از: جنگ گسترده، عمیق و تمام‌عیار با عرصه وسیع و تمام‌نشدنی، عوامل انسانی متنوع، جنگ نوین به‌صورت نرم، متفاوت و خطرناک‌تر از جنگ سخت، پیروزی مقطعی، دفاع مقدس، اولویت نخست دشمن، بزرگی ظاهری دشمن، بودجه هنگفت، ابزارهای گوناگون، تلاش فراوان دشمن، جنگ فکری، زمینه دنیوی، ضعف دشمن در میدان واقعی، ظرافت جنگ نرم، مستلزم توانایی و هوشیاری بیشتر، مهم و حیاتی. گستردگی، عمق و تمام‌عیار و وسیع بودن عرصه جنگ نرم و نیز عوامل انسانی متنوع و جنگ نوین به‌صورت نرم از جمله مهم‌ترین مقوله‌ها در بعد شرایط زمینه‌ای به شمار می‌روند. به‌عبارت‌دیگر در عرصه جنگ نرم شرایط زمینه‌ای ویژه‌ای حکم‌فرماست. این زمینه و عرصه از ویژگی‌هایی برخوردار است که در اندیشه دفاعی رهبر انقلاب اسلامی ایران برخی از این مقوله‌ای بیشتر مورد تأکید و توجه قرار گرفته‌اند. از نگاه ایشان عرصه جنگ نرم گسترده، عمیق و تمام‌عیار است. عرصه‌ای وسیع و تمام‌نشدنی، عرصه‌ای با انسان‌های متنوع و گوناگون و میدانی که در آن جنگ به‌صورت نوین و نرم صورت می‌پذیرد. میدان جنگ متفاوت از جنگ سخت است. در این عرصه که اولویت نخست دشمن به شمار می‌رود بودجه هنگفت و ابزارهای گوناگون بکار گرفته می‌شود. دشمن تلاش فراوانی انجام می‌دهد و به‌رغم بزرگی ظاهری، در میدان واقعی دشمن از

ضعف‌هایی برخوردار است. مقابله با دشمن در این عرصه ظریف مستلزم توانایی و هوشیاری بیشتر است و دفاع در این عرصه دفاعی مقدس به شمار می‌رود. این حضور و جنگ و دفاع در این عرصه بسیار مهم و حیاتی است و باید توجه داشت که پیروزی در این جنگ مقطعی است و حضور و تلاش دائم در این عرصه واجب و ضروری است.

راهبردها

بر اساس یافته‌های پژوهش به‌منظور کنترل، اداره و برخورد با پدیده جنگ نرم راهبردها عبارت‌اند از: ارتقاء آمادگی، افزایش قدرت اعتقادی، اتخاذ راهبرد تهاجمی، افزایش قدرت تبلیغاتی، به‌کارگیری نیروی انسانی کارآمد، بصیرت‌افزایی، افزایش قدرت فرهنگی، افزایش قدرت روانی، افزایش قدرت سیاسی، افزایش قدرت علمی، افزایش قدرت معنوی، افزایش قدرت دفاعی، به‌کارگیری ابزارهای مؤثر، افزایش قدرت سیاسی، رویکرد نرم. در میان راهبردهای گوناگون در برخورد با پدیده جنگ نرم، به‌کارگیری نیروی انسانی کارآمد بیشترین اهمیت و فراوانی را در اندیشه رهبر انقلاب اسلامی ایران به خود اختصاص داده است. یکی از مهم‌ترین عناصر نیروی انسانی از نگاه ایشان جوانان، دانشجویان، دانش‌آموزان و نخبگان فکری از عناصر و افسران جنگ نرم به شمار می‌روند. استقامت از ویژگی‌های بارز افسران جنگ نرم به شمار می‌رود. این افسران عقیده‌های انقلابی، محکم و مستدل لازمه را اظهار می‌دارند و اعتقاد دارند به اینکه ما می‌توانیم. اعتماد به نفس، امید به آینده، انگیزه‌ی ایمانی از دیگر ویژگی‌های این افسران است. افسران جنگ نرم حاضر در صحنه هستند و صحنه نبرد و اوضاع را درست می‌بینند و با جسم و جان خود آن را می‌آزمایند. دارای فکر هستند و در صحنه نیز حضور فکری دارند. افسران با بصیرتی که در چارچوب به دستور عمل می‌کنند و جرئت اقدام دارند. ایشان دارای دیدی روشن و درخشان از افق‌های آینده هستند و روحیه استغنا در آن‌ها از تأثیرگذاری و تحمیل و سوءاستفاده وجود دارد. افسران جنگ نرم روحیه فهم درست از موقعیت کشور را دارند. با عقیده محکم و مستدل شاگردی کسانی را می‌کنند که بیشتر بلدند. این افراد در برابر دست‌اندازی، تجاوز و خدشه‌دار کردن استقلال ملی قاطع هستند. شایان ذکر است که از نگاه رهبر انقلاب اسلامی ایران، جوانان امروز و نسل‌های جدید انقلاب استعداد، رشد، شکوفایی و اقتدار بیشتری دارند و آماده‌تر هستند.

فرماندهان جنگ نرم از دیگر عناصر مهم و تأثیرگذار در عرصه جنگ نرم به شمار می‌روند. در واقع اساتید دانشگاه‌ها از نگاه ایشان فرمانده جنگ نرم هستند. این فرماندهان با منش و با روش هستند و در رتبه‌ای بالاتر از افسر قرار دارند. فرماندهان جنگ نرم به توسعه فرهنگ تلاش و مجاهدت برای جبهه حق می‌پردازند و با توسعه فرهنگ معنویت و اخلاق در وسط میدان حضور دارند. فرماندهان به قرارگاه‌های دشمن سرکشی می‌کنند، دشمن و هدف‌های او را شناسایی می‌کنند و مسائل کلان کشور را طراحی می‌کنند. مقوله بصیرت/فزایی شامل مفاهیم مهمی از جمله غفلت نکردن از دشمن و نفوذ آن و نیز هوشیاری در برابر حملات دشمن است. یکی از مهم‌ترین راهبردها در عرصه جنگ نرم در اندیشه رهبر انقلاب اسلامی ایران/فزایش قدرت فرهنگی است. به منظور نیل به این راهبرد باید اقداماتی صورت پذیرد که توجه به شعر و جهاد فرهنگ از آن جمله به شمار می‌رود. اقدام دیگر این است که زن مسلمان ایران باید برای افزایش قدرت فرهنگی باید از الگو گرفتن از زن منحرف غربی، چشم‌وهم‌چشمی‌های منفی، رقابت‌های منفی پرهیز نماید. تحت تأثیر دیگران قرار نگیرد هویت مستقل فرهنگی داشته باشد و به عبارتی دیگر سرافراز باشد. کار فرهنگی باید در دانشگاه‌ها صورت پذیرد و مجموعه‌های فرهنگی به انتخاب خوب قالب و تبیین و بلاغ گویی و خوب گفتن بپردازند هنر را تمام‌عیار به میدان بیاورند و به مستندسازی بپردازند. برای محقق شدن راهبرد/فزایش قدرت روانی باید اقدامات گوناگونی انجام پذیرد. برای نمونه احیاء انقلاب در ذهن‌ها، اتحاد کلمه، آشنا کردن اذهان با فرهنگ انقلاب و نیز به‌کارگیر تدبیر از جمله اقدامات لازم در راستای افزایش قدرت روانی به شمار می‌رود. از سوی دیگر باید نگاه امیدوارانه داشته باشیم و امید همواره زنده نگه‌داشته شود و در این راستای همت داشته باشیم و نقش‌آفرینی کنیم. اعتقاد و باور داشتن به برخی اصول و ارزش‌ها و به اصطلاح/فزایش قدرت/اعتقادی یکی دیگر از راهبردهای مهم برای مقابله جنگ نرم به شمار می‌رود. حفظ و حراست از تفکر انقلابی، آشنا کردن ذهن با فرهنگ اسلام و پیروی از راهی که اسلام و جمهوری اسلامی به ما نشان می‌دهد از دیگر اقدامات لازم در این راستا است. اعتقاد به مدد الهی و نیز بالا بردن معرفت و عقیده انقلابی و نیز جهت‌گیری انقلابی در عمل، در بیان، در رفتار و تصمیم‌گیری‌ها نیز موجبات افزایش قدرت اعتقادی را فراهم می‌آورد. حفظ دائمی و

همیشگی و ارتقاء آمادگی و داشتن قرارگاه برای دفاع و نیز مجهز نگه داشتن خود و توجه به پشتوانه‌های استقامت ملی از جمله اقدامات لازم در راستای راهبرد ارتقاء آمادگی به شمار می‌رود. به منظور افزایش قدرت سیاسی در عرصه جنگ نرم کشورهای اسلامی و نخبگان سیاسی و دینی باید وحدت داشته باشند و از ستیزه‌گری‌های قومی و مذهبی پرهیز کنند. برای مقابله با دشمن در میدان‌های گوناگون مجهز شد و از اقلیت‌های تحت ستم مسلمان دفاع قاطع انجام داد و وقایع فاجعه‌بار را در میان کشورهای اسلامی متوقف ساخت. باید ملت‌ها را در مورد شیوه‌های دشمن و خیانت استکبار و صهیونیست آگاه ساخت. در خصوص برخورد با پدیده جنگ نرم باید راهبرد تهاجمی/تخاذ گردد و در موضع تهاجم نیز قرار گرفت و با سلاح و با جهاد سخت نیز اقداماتی را انجام داد. افزایش قدرت علمی و جهاد با علم موجبات اصلاح مسائل سایبری کشور را فراهم می‌آورد و با برای نیل به این راهبرد باید از ابزارهای جنگ نرم استفاده نمود. راهبرد/افزایش قدرت معنوی با حفظ سلامت معنوی و اعتقاد به کمک غیبی محقق می‌گردد. ضمناً در این راستا نباید مغرور شد. برای افزایش قدرت تبلیغاتی باید به تبلیغات و تبلیغ اسلامی پرداخت. همان‌گونه که پیش‌تر نیز اشاره شد در عرصه جنگ نرم باید قدرت دفاعی را/افزایش داد اما باید به این نکته توجه داشت که نباید همیشه در موضع دفاع قرار گرفت و در صورت لزوم باید رویکرد تهاجمی داشته باشیم. برای مقابله با جنگ نرم یکی دیگر از راهبردها این است که از ابزارهای مؤثر و تأثیرگذار و نیز ابزارهای متفاوت و گوناگون استفاده کنیم. در عرصه جنگ نرم یکی از مهم‌ترین راهبردها/تخاذ رویکرد نرم است به عبارت دیگر باید در مواجهه با پدیده جنگ نرم رویکرد نرم نیز داشته باشیم. برای مثال در مواجهه با برنامه‌های ماهواره‌ای ما نیز به تولید برنامه‌های مؤثر و پربیننده بپردازیم.

پیامدها

پیامدها، نتایجی هستند که در اثر راهبردها پدیدار می‌شود. در اینجا پیامد جنگ نرم نتایج و حاصل کنش‌ها و واکنش‌ها است. جنگ نرم می‌تواند شکل منفی به خود بگیرد، واقعی یا ضمنی باشند، و در حال یا آینده به وقوع بپیوندد. همچنین این امکان وجود دارد که آنچه در برهه‌ای از زمان پیامد به شمار می‌رود در زمانی دیگر به بخشی از شرایط و عوامل تبدیل شود.

نتیجه‌گیری

با توجه به اینکه جنگ نرم یک بعد جدی تهدید برای جمهوری اسلامی ایران محسوب می‌شود از این رو نظم دهی مفهومی و تبیین جنگ نرم در اندیشه‌های رهبر انقلاب اسلامی ایران، آیت‌الله خامنه‌ای در این پژوهش مورد توجه قرار گرفت.

در این پژوهش که به صورت کیفی و بر اساس نظریه داده بنیاد انجام گردید، پیشینه پژوهش پس از جمع‌آوری داده‌ها و تحلیل آن‌ها مورد بررسی قرار گرفت به این دلیل که پژوهشگر در هنگام تحلیل داده‌های خودپذیرای ایده‌های جدید باشد. به عبارت دیگر با توجه به اینکه برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از نظریه داده بنیاد استفاده شد، بنابراین کدها، مفاهیم و مقوله‌ها حاصل تجزیه و تحلیل پژوهشگر است، نه خواندن زودهنگام پیشینه کارهای مشابه که این کار مخالف هدف یک نظریه داده بنیاد است.

پژوهش پیش رو از نظر چیستی، چرایی جنگ نرم در بیان و اندیشه آیت‌الله خامنه‌ای با پژوهش انجام شده با عنوان مبانی جنگ نرم در اندیشه مقام معظم توسط عیوضی، دامیار و دامیار (۱۳۹۵) و پژوهش انجام شده توسط نائینی با عنوان درآمدی بر جنگ نرم از منظر رهبر معظم انقلاب اسلامی (۱۳۹۰) و نیز مقاله تقی‌زاده با عنوان جنگ نرم علیه انقلاب اسلامی و راهکارهای (۱۳۹۰) مطابقت دارد. وجه تمایز پژوهش پیش رو با سه مقاله مورد اشاره به روز بودن، جامعیت و روش انجام پژوهش است.

اسدپور و احمدی آهنگ (۱۳۹۵) نیز در پژوهشی با عنوان بازنمایی هویت اسلامی-ایرانی در اندیشه‌های دفاعی امام خامنه‌ای برخی از مؤلفه‌های هویت اسلامی-ایرانی از دیدگاه آیت‌الله خامنه‌ای و ارائه راه حل مقابله با دشمن در جنگ نرم را مطرح نمودند که با راهبردهای ارائه شده در این پژوهش مطابق هستند.

متقی و لطفی مرزانی (۱۳۹۰) در پژوهشی با عنوان اندیشه‌های دفاعی امام خامنه‌ای در حوزه جنگ نرم به رهیافت آیت‌الله خامنه‌ای درباره تهدیدات نرم، چگونگی مقابله با تهدیدات نرم در محیط منطقه‌ای و بین‌المللی، شاخص‌ها و نشانه‌های تهدیدات نرم‌افزاری پرداختند. تهدیدات با شرایط علی ارائه شده مطابقت دارند.

در پژوهشی دیگر با عنوان جنگ نرم در برابر قدرت نرم، غلام‌زاده به بررسی ایده قدرت نرم و کاربرد آن در سیاست خارجی از منظر نای و سایر پژوهشگران و ایده جنگ نرم از نگاه آیت‌الله

خامنه‌ای پرداخته است، این ایده نیز با ایده مطرح‌شده در خصوص جنگ نرم این پژوهش مطابقت دارد (غلامزاده، ۲۰۱۵).

جهان‌بین و پارسا (۱۳۹۲) در پژوهشی با عنوان راهبردهای ارتقا قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران در جهان اسلام بر اساس مدل سوات^۹ از منظر مقام معظم رهبری به احصاء نقاط قوت، ضعف، فرصت و تهدید بر اساس مدل سوات و ارائه راهبردهای ارتقا قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران در جهان اسلام از منظر آیت‌الله خامنه‌ای پرداختند. وجه اشتراک این مقاله با پژوهش حاضر رویکرد به تحلیل سامانمند داده‌ها و اطلاعات است. هدف اصلی رویکرد سوات شناسایی نقاط قوت، نقاط ضعف، فرصت‌ها و تهدیدها است در حالی که هدف اصلی رویکرد تحلیل داده بنیاد در این پژوهش ایجاد نظریه‌ای است که به‌طور مستقیم از داده‌های کیفی به دست می‌آید. از نظر روش‌شناسی نیز رویکرد سوات از ابزار تحلیلی مانند ماتریس سوات استفاده می‌کنند در حالی که رویکرد تحلیل داده بنیاد به جمع‌آوری و تحلیل داده‌ها از طریق کدگذاری باز، کدگذاری محوری و کدگذاری انتخابی می‌پردازد.

مهربان خان، احمدی و ابراهیمی (۱۳۹۲) در پژوهشی با عنوان استحکام سرمایه نرم داخلی رهیافتی برای مصاف با استکبار جهانی (با تأکید بر دیدگاه مقام معظم رهبری) به جنگ نرم، استکبار و اهداف و روش‌های استکبار و رهیافت‌های نرم برای رویارویی با استکبار از دیدگاه آیت‌الله خامنه‌ای پرداختند. اهداف و روش‌های ارائه‌شده در این مقاله با شرایط علی پژوهش حاضر و نیز رهیافت‌های نرم احصا شده با راهبردهای این پژوهش هم‌پوشانی دارد.

عاشوری، بیگدلو و رحمانی ساعد (۱۳۹۱) در پژوهشی با عنوان مؤلفه‌های تهدیدکننده و تثبیت‌کننده امنیت نرم در فرمایشات مقام معظم رهبری به مسئله امنیت نرم، تهدیدهای نرم داخلی، تهدیدهای نرم خارجی، مؤلفه‌های قدرت نرم، عوامل تثبیت‌کننده قدرت نرم پرداختند. سبحانی و نوروزی (۱۳۹۱) نیز در تحقیقی با عنوان از تهاجم فرهنگی تا جنگ نرم و راهکارهای مقابله با آن از منظر مقام معظم رهبری به ارائه تعریف فرهنگ و تهاجم فرهنگی و ویژگی‌های آن، شناخت عوامل تهاجم و راهکارهای مقابله با آن و نیز تعریف جنگ نرم و مراحل آن و اهداف دشمن و شرط‌های اصلی فعالیت درست، راهکارهای مقابله و عوامل پیروزی در جنگ نرم از منظر آیت‌الله خامنه‌ای پرداختند. راهکارهای مطرح‌شده در این دو پژوهش با

^۹ SWOT

برخی از با شرایط علی، شرایط زمینه‌ای و راهبردهای ارائه‌شده این پژوهش مطابقت دارد با این تفاوت که پژوهش حاضر جامع‌تر و از نظر بازه زمانی به‌روزتر است.

بیدگلو (۱۳۹۱) در مقاله‌ای با عنوان نقش قدرت جمهوری اسلامی ایران در مقابله با جنگ نرم با تأکید بر دانشکده‌های علوم سیاسی، علوم اجتماعی و مدیریت دانشگاه تهران به توصیف قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران از دیدگاه امام خمینی و آیت‌الله خامنه‌ای و ارتباط مستقیم تبعیت از دین اسلام و مکتب تشیع، روحیه دشمن‌ستیزی، روحیه مشارکت و مردمی و تبعیت از ولایت‌فقیه برای مقابله با جنگ نرم غرب (تبعیت از به‌عنوان مهم‌ترین عامل در مقابله با جنگ نرم غرب) پرداختند. این عوامل در واقع با برخی از مقوله‌های احصا شده در این پژوهش مطابقت دارند. نتایج پژوهش حاضر نشان می‌دهد که آیت‌الله خامنه‌ای، رهبر جمهوری اسلامی ایران، از اصطلاح «جنگ نرم» به‌طور گسترده‌ای در سخنرانی‌ها و بیانات خود استفاده کرده است. این ادعا که ایشان نخستین کسی است که این اصطلاح را به‌کاربرده، از نظر علمی قابل تأیید نیست. مفهوم جنگ نرم به‌شدت با مفهوم «قدرت نرم» که توسط جوزف نای، پژوهشگر آمریکایی، معرفی شده است، مرتبط است. نای در دهه ۱۹۹۰ میلادی مفهوم قدرت نرم را معرفی کرد و آن را به‌عنوان توانایی جذب و تأثیرگذاری بر دیگران از طریق جذابیت فرهنگی، ارزش‌ها، و سیاست‌های خارجی توضیح داد. بنابراین، اگرچه آیت‌الله خامنه‌ای از اصطلاح جنگ نرم به‌طور گسترده‌ای استفاده کرده و آن را به یک مفهوم مهم در گفتمان سیاسی ایران تبدیل کرده است، اما این اصطلاح پیش از او نیز در مفاهیم مشابهی مورد استفاده قرار گرفته است.

در اندیشه دفاعی رهبر انقلاب اسلامی ایران، آیت‌الله خامنه‌ای پدیده جنگ نرم دربرگیرنده عملیات روانی، عملیات فرهنگی و عملیات تبلیغاتی است. پدیده جنگ نرم به‌منظور از بین بردن اسلام، تسخیر اذهان و قلوب و رقیب‌سازی و ایجاد خطوط موازی و نیز نفوذ و تغییر باورها و سلب مؤلفه‌های قدرت پدیدار می‌گردد. ضمناً تسلط بر کشور و از بین بردن انقلاب و نیز براندازی نرم و استحلال فرهنگی و وادار به تبعیت کردن از دیگر شرایط علی وقوع جنگ نرم به شمار می‌روند. جنگ نرم در اندیشه رهبر انقلاب اسلامی دارای شرایط زمینه‌ای خاصی است و در بستر و عرصه‌ای با ویژگی‌های منحصربه‌فرد به وقوع می‌پیوندد. این جنگ گسترده و عمیق و تمام‌عیار، وسیع و تمام‌نشدنی است. در این عرصه عوامل انسانی متنوع حضور دارند و جنگ نوین به‌صورت نرم صورت می‌گیرد و متفاوت و خطرناک‌تر از جنگ سخت است. در عرصه جنگ نرم پیروزی مقطعی است و دفاع در این عرصه مقدس است. دشمن به‌ظاهر بزرگ

در این زمینه تلاش فراوانی انجام می‌دهد و بودجه هنگفت صرف می‌کند و تلاش فراوان انجام می‌دهد. جنگ نرم در واقع جنگی فکری است که در زمینه دنیوی انجام می‌شود و در عرصه واقعی دشمن ضعیف است و باید توجه داشت که با عرصه ظریف، مهم و حیاتی جنگ نرم مستلزم توانایی و هوشیاری بیشتر است. از نگاه ایشان به‌منظور مقابله با جنگ نرم باید راهبردهای گوناگونی اتخاذ نمود. در این عرصه ضمن ارتقاء آمادگی، اتخاذ راهبرد تهاجمی و رویکرد نرم و به‌کارگیری نیروی انسانی کارآمد، بصیرت افزایی باید به افزایش قدرت فرهنگی، روانی، تبلیغاتی و سیاسی، علمی، معنوی و اعتقادی، دفاعی به‌کارگیری ابزارهای مؤثر توجه و عنایت ویژه‌ای داشت. در عرصه جنگ نرم رسانه‌ها می‌توانند به‌عنوان شرایط مداخله‌گر در راهبردهای کنش و واکنش اثر بگذارند و راهبردها را در زمینه جنگ نرم تسهیل و یا آن را محدود و مقید سازند.

پالایش و اعتبارسنجی نظریه

هنگامی که طرح نظری شکل گرفت، پژوهشگر به پالایش نظریه، هرس اضافات آن و پر کردن مقوله‌های نا پرورده می‌کند. سرانجام، اعتبارسنجی نظریه با مقایسه آن با داده‌های خام یا باعرضه آن به پاسخگویان و دریافت نظر آن‌ها انجام می‌گیرد. نظریه‌ای که پایه در داده‌ها دارد باید قابل تأیید توسط شرکت‌کنندگان باشد. شایان‌ذکر است که در این پژوهش پالایش و اعتبارسنجی نظریه با توجه به نظر اساتید، پژوهشگران و خبرگان حوزه جنگ نرم انجام شده است. بدین منظور پیشینه‌های پژوهش دوباره به‌صورت دقیق بررسی گردید و مقوله‌های احصا شده پس از کسب نظر ۴ تن از خبرگان مورد بازبینی و در نظریه نهایی مدنظر قرار گرفت.

ارائه پیشنهادها

پس از ارائه دستاوردهای پژوهش و نتایج به‌دست‌آمده، در این قسمت بر اساس یافته‌ها و دانشی که طی انجام این پژوهش کسب کرده است پیشنهادهایی به تفکیک در دو بخش ارائه شده است. این پیشنهادها شامل پیشنهادها به تفکیک مقوله‌های پژوهش و پیشنهاد برای پژوهش‌های آتی است.

پیشنهادها به تفکیک راهبردهای مقابله با جنگ نرم

۱. به‌کارگیری نیروی انسانی کارآمد
- شناسایی و جذب جوانان، دانشجویان و دانش‌آموزان و نخبگان فکری به‌عنوان عناصر و افسران جنگ نرم و آموزش و پرورش نیروهای مستعد

- شناسایی و جذب اساتید دانشگاه‌ها به‌عنوان فرماندهان جنگ نرم و حمایت معنوی و مادی از آن‌ها به‌منظور فعالیت در عرصه جنگ نرم و توسعه فرهنگ معنویت و اخلاق
- به‌کارگیری اساتید دانشگاه‌ها برای طراحی مسائل کلان کشوری

۲. بصیرت افزایی

- انجام اقدامات لازم به‌منظور بصیرت افزایی و هوشیاری در برابر حملات دشمن و سرمایه‌گذاری در این زمینه

۳. افزایش قدرت فرهنگی

- توجه به شعر در کشور
- آموزش، هدایت و حمایت از زن ایرانی و الگوسازی از میان زنان ایرانی و هویت بخشی به زن ایرانی
- انجام کار فرهنگی گسترده، دقیق و درست در دانشگاه‌ها سرمایه‌گذاری در این خصوص
- حمایت از مجموعه‌های فرهنگی
- حمایت از هنر در سطح کشور و نیز نیروهای مسلح
- اقدام گسترده در خصوص مستندسازی در کشور و مجموعه‌های دانشگاهی

۴. افزایش قدرت روانی

- انجام اقدامات لازم برای احیاء انقلاب اسلامی
- آشنا کردن اذهان با فرهنگ انقلاب اسلامی
- اشاعه نگاه امیدوارانه و زنده نگه‌داشتن امید

۵. افزایش قدرت اعتقادی

- حفظ و حراست از تفکر انقلابی
- آشنا کردن اذهان با فرهنگ اسلام و پیروی از راهی که اسلام و جمهوری اسلامی به ما نشان می‌دهد.
- اقدام در خصوص بالا بردن معرفت و عقیده انقلابی و جهت‌گیری انقلابی در بیان و عمل و رفتار

۶. ارتقاء آمادگی

- حفظ دائمی و همیشگی آمادگی و داشتن قرارگاه برای دفاع در عرصه جنگ نرم

- اقدام در خصوص مجهز نگه داشتن نیروی انسانی
- توجه به پشتوانه‌های استقامت ملی

۷. افزایش قدرت سیاسی

- وحدت با کشورهای اسلامی و نخبگان سیاسی و دینی
- پرهیز از ستیزه‌گری‌های قومی و مذهبی
- دفاع قاطع از اقلیت‌های تحت ستم مسلمان در سراسر جهان
- آگاه‌سازی ملت‌ها در مورد شیوه‌های دشمن و خیانت استکبار و صهیونیست

۸. اتخاذ راهبرد تهاجمی

- انجام اقدامات تهاجمی و استفاده از قدرت سخت در صورت لزوم در عرصه مقابله با جنگ نرم

۹. افزایش قدرت علمی

- اصلاح مسائل سایبری کشور با افزایش قدرت علمی و جهاد با علم
- برقراری امکان استفاده مؤثر از ابزارهای جنگ نرم

۱۰. افزایش قدرت معنوی

- افزایش قدرت معنوی با حفظ سلامت معنوی و اعتقاد به کمک غیبی

۱۱. افزایش قدرت تبلیغاتی

- اقدام در خصوص افزایش قدرت تبلیغاتی

۱۲. افزایش قدرت دفاعی

- افزایش قدرت دفاعی در عرصه جنگ نرم

۱۳. به‌کارگیری ابزارهای مؤثر

- به‌کارگیری گسترده و مؤثر انواع گوناگون رسانه از جمله رسانه‌های نوظهور و رسانه‌های دیجیتال مانند اینترنت، شبکه‌های اجتماعی و نقش‌آفرینی در عرصه سایر

۱۴. رویکرد نرم

- اتخاذ رویکرد نرم در مواجهه با پدیده جنگ نرم

پیشنهادها برای پژوهش‌های آتی

- بررسی ابعاد گوناگون جنگ نرم به صورت مجزا برای مثال بررسی جنگ فرهنگی و شبیخون فرهنگی و یا عملیات روانی به صورت مجزا به منظور مقابله با جنگ نرم
- بررسی نظام‌مند نقش و کارکردهای نیروهای مسلح در جنگ نرم
- بررسی نظام‌مند شیوه‌های به کارگیری نیروی انسانی مؤثر از جمله افسران و فرماندهان جنگ نرم
- بررسی نظام‌مند ابزارهای گوناگون در عرصه جنگ نرم و به کارگیری بهترین و مناسب‌ترین ابزارها در این عرصه
- بررسی نظام‌مند شیوه‌های گوناگون بصیرت‌افزایی در جامعه

منابع

- استراوس، ا. و کربین، ج. (۱۳۹۲). *مبانی پژوهش کیفی: فنون و مراحل تولید نظریه زمینه ای*. نشر نی.
- اسدپور، ا. و احمدی اهنک، ک. (۱۳۹۵). *بازنمایی هویت اسلامی-ایرانی در اندیشه های دفاعی امام خامنه ای (مدظله العالی)*. (پژوهش های اجتماعی اسلامی، ۲۲(۴)، ۳۳-۶۹).
<http://paper.razavi.ac.ir/index.php/ejt/article/view/۴۷۴۳>
- بیگدلو، م. (۱۳۹۱). *نقش قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران در مقابله با جنگ نرم با تأکید بر دانشکده های علوم سیاسی، علوم اجتماعی و مدیریت دانشگاه تهران* ۱. *مطالعات انقلاب اسلامی* (Vol. ۹، Issue ۳۱)، pp. ۱۲۵-۱۴۹.
- تقی زاده، ح. (۱۳۹۰). *جنگ نرم علیه انقلاب اسلامی و راهکارهای مقابله با تأکید بر فرمایشات مقام معظم رهبری*. *مطالعات عملیات روانی*، ۲۹، ۱۲۰-۱۴۸.
<https://www.noormags.ir/view/fa/articlepage/۱۱۸۸۹۸۹>
- جهان بین، ف. و پارسا، م. (۱۳۹۲). *راهبردهای ارتقا قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران در جهان اسلام بر اساس مدل (SWOT) از منظر مقام معظم رهبری*. *مطالعات سیاسی جهان اسلام*، ۵، ۶-۱۳۷.
- سبحانی فر، م. و نوروزی، ر. ا. (۱۳۹۱). *از تهاجم فرهنگی تا جنگ نرم و راهکارهای مقابله با آن از منظر مقام معظم رهبری*. *پاسداری فرهنگی انقلاب اسلامی*، ۵، ۸۹-۱۱۸.
<http://www.sid.ir/fa/journal/ViewPaper.aspx?id=۱۹۳۷۲۴>
- عاشوری، ذ. ا.، بیگدلو، م. و رحمانی ساعد، ه. (۱۳۹۱). *مولفه های تهدیدکننده و تثبیت کننده امنیت نرم در فرمایشات مقام معظم رهبری*. *امنیت پژوهی*، ۱۱(۴۰)، ۹۵-۱۱۷.
<http://www.sid.ir/Fa/Journal/ViewPaper.aspx?id=۱۹۶۴۸۴>
- عیوضی، م.، دامیار، م. و دامیار، ا. (۱۳۹۵). *مبانی جنگ نرم در اندیشه مقام معظم رهبری*. *حبل المتین*، ۵(۱۴)، ۲۴-۴۵.
http://hablolmatin.dmsonnat.ir/?_action=articleInfo&article=۱۳۹۹
- *قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران*. (۱۳۵۷). مجلس شورای اسلامی.
- کرسول، ج. (۱۴۰۲). *کتاب پویش کیفی و طرح پژوهش انتخاب از میان پنج رویکرد*. ترجمه ح. دانایی فرد و ح. کاظمی. صفار.
- متقی، ا. و لطفی مرزناکی، ر. (۱۳۹۴). *اندیشه های دفاعی امام خامنه ای در حوزه جنگ نرم*. یاران شاهد.

- مهربان، ا.، خان احمدی، ا. و ابراهیمی، خ. (۱۳۹۲). استحکام سرمایه نرم داخلی رهیافتی برای مصاف با استکبار جهانی (با تاکید بر دیدگاه مقام معظم رهبری). پاسداری فرهنگی انقلاب اسلامی، ۱، ۸، ۶۱-۸۴.
- نائینی، م. (۱۳۹۰). درآمدی بر جنگ نرم از منظر رهبر معظم انقلاب اسلامی. در جنگ نرم در عرصه دفاع ملی: ابعاد نظری و کاربردی. دانشگاه امام صادق.
- Creswell, J. W. (۲۰۰۹). Editorial: Mapping the field of mixed methods research. *Journal of Mixed Methods Research*, ۳(۲), ۹۵-۱۰۸. <https://doi.org/10.1177/1558689808330883>
- Gholamzadeh, H. R. (۲۰۱۵). *Soft War vs. Soft Power* [MNT]. <https://en.mehnews.com/news/111041/>
- Nye, J. S. (۱۹۹۰). *Bound to Lead: The Changing Nature of American Power* *Laburpena*. ۱۹۹۰، ۳۸۴.
- Nye, J. S. (۲۰۰۴). Hard power, soft power, and “The war on terrorism.” *American Power in the ۲۱st Century*.
- Nye, J. S. (۲۰۱۱). The war on soft power. *Foreign Policy*.
- Nye, J. S., & Joseph S. Nye, J. (۲۰۱۱). *The Future of Power*. ceol.com. <https://www.ceol.com/content-files/document-۸۰۵۶۳.pdf>